

[Etusivulle](#)

Tuomo Mäkisen esitelmä Wigilant-sukuseura ry:n kesätapahtumassa Tampereella.
Esitelmä pidettiin Ravintola Cumulus Huviretkessä illallisen yhteydessä 12.8.2006.

TAMPERE EILEN JA TÄNÄÄN

Tampere on Suomen kolmanneksi suurin kaupunki, jossa asuu yli 200 000 ihmistä. Kaupungin pinta-ala on 687,9 neliökilometriä, josta vettä on 164,5 neliökilometriä. Tampereen kaupungin tunnuslajeiksi valittiin vuonna 1997 linnuista västäräkki, eläimistä tummaverkkoperhonen ja kasveista orvokki.

Tampereen korkein rakennus on Teiskon tv-masto (325 metriä). Särkänniemen Näsinneulan korkeus maan pinnalta laskettuna on 168 metriä, josta torni yltää 134,5 metriin. Korkein tehdastorni on Tampellan 99-metrinen.

Tampereen vanhin rakennus on Messukylän vanha kirkko, joka on valmistunut vuonna 1434. Pisin silta on Postitorven Risteysilta 386 metriä (Lakalaiva), toisena on samoin Lakalaivassa sijaitseva Rotatorin Risteysilta 299 metriä. Kolmanneksi kirii Arranmaan Ratasilta (Peltolampi) 291 metriä. Kaduista ehdoton ykkönen on Hervannan valtavyylä (7 777 metriä), seuraavina tulevat Lempääläntie (6 008 metriä) ja Aitolahdentie (5 974 metriä).

Kaupunki sijaitsee kahden järven välisellä kannaksella. Tampereen oman pojan Mikko Alatalon laulun sanoin: "Pyhäjärvi vetää ja Näsijärvi työntää, on välissä Tammerkoski." Kaupungin pohjoispuolella oleva Näsijärvi on 95 metriä ja eteläpuolella oleva Pyhäjärvi 77 metriä merenpinnan yläpuolella. Tampereen läpi laskee 18 metrin pudotuksella Tammerkoski. Se on osa vesireittiä, joka ulottuu Näsijärveä pitkin kauas pohjoiseen ja Pyhäjärveä pitkin etelään. Kosken ranta oli suotuisa paikka kaupungille vesivoiman ja järvien kulkuyhteyksien vuoksi. Jo keskiajalla Tammerkosken vapaana pauhaavissa tyrskyissä uiskennelleiden lohien kalastusoikeuksista kiisteltiin. Lisäksi kaikille niille, jotka pystyivät rakentamaan myllyn, annettiin siihen oikeus. Koski erotti toisistaan myös kaksi lääniä, Hämeen ja Satakunnan.

Historia lyhyesti

Kapealle kannakselle Näsijärven ja Pyhäjärven väliin, pohjoisen ja eteläisen vesireittien kohtauspaikkaan syntyi 600-luvulla asutusta, joka 1200-luvulta alkaen muodostui tärkeäksi kauppapaikaksi. 1700-luvulla havaittiin järviä yhdistävän Tammerkosken merkitys vesivoiman tuottajana. Kuningas Kustaa III:n päätöksellä Ruotsi-Suomen valtakuntaan perustettiin uusi kaupunki - Tampere - vuonna 1779. Sen maa-alue käsitti Tammerkoskesta Pispalan rajalle ulottuvan alueen (3,2 neliökilometriä), jolla asui alle 200 henkeä. Runsaassa kahdessa vuosisadassa vaatimaton kylä on rakentunut yli 200 000 asukkaan kaupungiksi. Alueliitosten myötä Tampereen pinta-ala on kasvanut kolmesta noin 700:ään neliökilometriin.

Tammerkoski synnytti Tampereen sekä myöhemmin mm. Finlaysonin ja Tampellan. Kuningas oli tullut Tukholmasta asti Tammerkosken rantaan ja sanonut: "Siinä on koski. Käyttäkää sen voima hyväksenne." Kuitenkin piti vielä keisarin tulla Pietarista ja sanoa samat sanat, ennen kuin Tammerkosken jauhomyllyjen rinnalle alkoi nousta teollisuutta.

Tampere oli alkuun pieni ja köyhä kylä, eikä täällä ollut miehiä, joilla olisi ollut uskallusta, osaamista tai pääomia tehtaiden rakentamiseen. Niinpä kuninkaas ja keisarit houkuttelivat tehtaanpatruunoita ja pääomia Tampereelle myöntämällä

kaupungille ainutlaatuisen kehitysalue-edun, vapaakaupunkioikeudet. Teollisuuden ei tarvinnut maksaa tullia ulkomailta tuomistaan raaka-aineista ja koneista.

Tampereen kehittyminen Suomen ensimmäiseksi teollisuuskaupungiksi alkoi 1820-luvulla. Ensin tuli skotlantilaissyntyinen James Finlayson Pietarista kosken Tampereen puoleiselle rannalle kosken yläputoukselle ja perusti puuvillatehtaan, jota Wilhelm Nottbeck edelleen kehitti. Kaupungin puoleiselle länsirannalle nousi puuta kartonkinsa raaka-aineena käyttävä Kattohuopatehdas 1860-luvulla, vähän alemmaksi Kehräsaareen oli tullut villatehdas ja värjäämö jo vuosikymmentä aikaisemmin. Alaputoukselle muutti Verkatehdas Jokioisista 1850-luvulla ja Kruununmylly oli jo pyörinyt vanhastaan kosken keskellä sijaitsevassa Myllyniemessä.

Kaupungin ulkopuolella olevalle itärannalle, kosken yläjuoksulle Hatanpään kartanon isäntä N.J.Idman perusteti ensin masuunin 1840-luvulla jalostamaan Haverin malmia. Idmanin masuuni oli Tampellan alku, joskin Tampella syntyi vasta tehtaanpatruuna Wasastjernan ja lasiruukin omistaja Törngrenin tullessa Tampereelle. Wasastjerna osti Idmanin masuunin aikomuksena alkaa valmistamaan sisävesilaivoja. Törngren puolestaan rakensi suuren pellavatehtaan Tammerkosken rannalle.

Varakkaat herrat joutuivat kuitenkin ahtaalle ja yhdistivät yrityksensä vuonna 1861 Tammerfors Linne- och Jern-Manufaktur Aktie-Bolagetin eli Tampereen Pellava- ja Rauta-Teollisuus Osake-Yhtiön. Adolf Törngren teki Suomen suurimman konkurssin 1866 ja G.A.Wasastjerna kolme vuotta myöhemmin. Muutama vuosi aiemmin perustettu Suomen ensimmäinen liikepankki, Yhdyspankki, oli vähällä kaatua kahden tamperelaisen huimapään takia.

Tampella ei tiukasta tilanteesta huolimatta kaatunut tähän. Alfred Kihlman, joka ensimmäisessä osakeannissa osti vain varovaisena miehenä vain pari osaketta, mutta totesi innokkaana: "Kehräämössä kehrätään niin paljon lankaa kuin 50.000 akkaa voisi aikaansaada" kutsuttiin yhtiön puheenjohtajaksi ja toimillaan hän onnistui pelastamaan yrityksen, vaikka oli päätoiminen opettaja Vaasan lukiossa. Kihlman oli muuten Suomen historian suurin sivutoiminen teollisuusjohtaja.

1850-luvulta alkaen Tampereella alkoi kehittyä varsinaista suurteollisuutta. Tekstiiliteollisuuden ohella tärkeimmiksi teollisuudenhaaroiksi muodostuivat metalli-, rauta- ja puunjalostusteollisuus, myöhemmin kasvoivat kenkä- ja nahkateollisuus. Voimakas teollistuminen muokkasi näkyvästi kaupunkia niin ulkoisesti kuin sisäisesti: koskenrannan punatiilitehtaat ja savupiiput olivat ne elementit, joista Tampere tunnettiin vuosikymmeniä eteenpäin. Tänäpäin Tampere tunnustetaan Näsinneulasta. Kaupungissa asui vuosisadan vaihteessa 35 000 henkeä. Heistä suurin osa oli työväestöä, pääosin tehdastyöläisiä.

Veljessodassa Tampere joutuikin punaisten valtaan ja täällä käytiin sodan ratkaisu taistelut, jotka johtivat punaisten tappioon. Muistona on vieläkin ammusten jälkiä vanhoissa punatiiliseinissä ja Leinolan kaupunginosassa Marsalkka Mannerheimin patsas kalliolla, jolta hän kertoman mukaan seurasi taisteluja.

Jatkosodan aikana Tampella kehitti uuden 300mm:n kranaatinheittimen ja koeammunnat järjestettiin Niinisalossa. Kun muutama laukaus oli ammuttu, noustiin autoihin ja ajettiin maalialueelle katsomaan. Mannerheim silmäili hiekkakankaaseen puhjenneita monttuja ja kiitti: -Kylläpä tulee pahaa jälkeä! Vieressä seissyt tykistökenraali V.P.Nenonen oli hetken vaiti ja vastasi sitten: -Herra marsalkka, vaikutus tulee vielä merkittävämmäksi, kun ammuksiin lisätään räjähdysaine. Tehokas ase siis.

Voimakas teollistuminen edellytti paitsi huomattavia pääomia, myös oman aikansa teknistä huippuosaamista. Tämä osaamisen taito säilytettiin kaupungissa senkin jälkeen kun vanhat teollisuudenalat alkoivat vähitellen toisen maailmansodan jälkeen väistyä. Perinteisen osaamisen nykyaikaistumiselle loi pohjaa korkeakoulujen tulo: 1960-luvulla Tampere sai keskiasteen oppilaitosten rinnalle yliopiston ja teknisen korkeakoulun (nykyisin tekninen yliopisto), myöhemmin tulivat teknologiakeskukset Hermia ja Finnmedi. Rakennemuutoksen myötä Tampereesta kehkeytyi modernin huipputeknologian keskus: kaupungin vahvoiksi aloiksi muodostuivat koneenrakennus ja automaatio, lääketieteen teknologia, informaatioteknologia sekä viestintä ja uusmedia.

Tampere nääs, kehityksen kärjessä

- 1837 Suomen ensimmäinen moderni tehdasrakennus (Finlayson)
- 1843 Suomen ensimmäinen paperikone (Frenckell)
- 1882 Pohjoismaiden ensimmäinen sähkövalo
- 1900 Ensimmäinen Suomessa valmistettu veturi
- 1909 Ensimmäinen Suomessa valmistettu automobiili
- 1923 Suomen ensimmäinen yleisradiolähetys
- 1965 Suomen ensimmäinen jäähalli
- 1974 Maailman ensimmäinen NMT-puhelu
- 1984 Maailman ensimmäinen biohajoava implantti
- 1991 Maailman ensimmäinen GSM-puhelu
- 1995 Maailman ensimmäinen kävelevä metsäkone
- 1996 Maailman ensimmäinen kommunikaattori (Personal Digital Assistant, Nokia)
- 1998 Maailman ensimmäinen toisen sukupolven kommunikaattori (Nokia)

Kulttuurikaupunki

Tampereella ei koskaan ole eletty ainoastaan leivästä, vaan kovan työn vastapainona on aina vaikuttanut elävä ja monipuolinen kulttuuri. Tasokas kirjastolaitos, suomalaisen kulttuurin olennainen osa, on Tampereella viime vuosisadan perua. Voimakkaan työväenliikkeen myötä Tampereelle perustettiin 1800-luvun lopussa maan ensimmäinen kansansivistystyön keskus, työväenopisto. Samoihin aikoihin Tampereesta alkoi muodostua Suomen tärkein teatterikaupunki, jossa nykyään toimii toistakymmentä ammattiteatteria. Perinteinen joka kesäinen kulttuuritapahtuma Tampereen teatterikesä on juuri meneillään (nyt jo 38. teatterikesä). Tampereen maine kirjailijoiden ja kirjallisuuden kaupunkina pohjautuu 1950-luvulla alkaneeseen erityisesti vahvojen prosaistien esiinmarssiin.

Vuonna 1990 rakennettu Pohjoismaiden suurin konsertti- ja kongressikeskus Tampere-talo vahvisti kaupungin musiikkielämää ja teki Tampereesta sekä kansainvälisestikin merkittävän kokous- ja kongressikaupungin. Vaikka Tampereen keskusta onkin rakennettu täyteen, on sentään säilynyt monia kauniita puistoja ja luonnon alueita, kuten Tammerkosken ranta molemmin puolin, upeat Pyyntikin rinteet, Kirkkopuistot, Hatanpään arboretum Pyhäjärven rannalla eikä Kaupin metsäkään kaukana keskustasta ole. Tampereen hienot puutalokorttelit ovat valitettavasti jo paljolti tuhoutuneet, mutta esimerkkinä vanhasta ajasta on puutalokortteliksi rakennettu Tallipiha Finlaysonin lähellä, joka kertoo omasta ajastaan hyvin tunnelmallisella tavalla. Suurin osa tehtaistakin on vaihtunut ihmisten kodeiksi ja yritysten käyttöön.

Tämä ympärillämme oleva Tampellan alue on muuttanut muotoaan siitä kun 70-luvulla tekstiilituotannon päätyttyä kosken rannan tehdasrakennukset vapautuivat. Tampellan entisessä konepajassa on nyt Museokeskus Vapriikki, joka on monipuolinen näyttely- ja kokoelmateosten keskus. Nimensä Vapriikki on saanut ruotsinkielisestä sanasta fabrik. Museokeskuksen nimenä Vapriikki korostaa tamperelaista teollisuuden merkitystä historiassa. Nyt Tampellasta on tulossa hieno ja kallis asuinalue. Uusien talojen välissä näkyy kuitenkin siellä täällä vielä muistoja vanhastakin: vanha rakennus tai savupiippu.

Tämä rakennus, missä päivällä kokoontuimme, on entinen Tampellan juhlatalo joka on rakennettu v. 1898. Yläkerrassa oli juhlasali ja alakerrassa työväen keittiö ja lukusali. Myöhemmin rakennuksessa toimi tehtaan poliklinikka. Ja nyt rakennus toimii Tampereen Komediateatterin juhlatalona.

Mansessa 12.8.2006
Tuomo Mäkinen